

Asia: VN/1972/2020

Lausuntopyyntö luonnoksesta valtioneuvoston koulutuspoliittiseksi selonteoksi

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Sitra kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta koulutuspoliittiseksi selonteoksi. Lausunnon yleisenä näkökulmana on koulutusjärjestelmämme ja laajemmin koko osaamisjärjestelmän pitkäjänteinen ja kokonaisvaltainen kehittäminen sekä sen uudistumiskyky. Sisällöllisesti lausunto pohjaa pääsääntöisesti elinikäisen oppimisen edistämiseen tähtäävän Osaamisen aika -projektin työhön ja sen yhteydessä tehtyyn 30 yhteiskunnallisen toimijan tahtotilaan. Lisäksi lausunnossa on huomioita, jotka pohjautuvat Sivistys+ -projektin ja Kestävyystratkaisut-teeman työhön.

Osaamisen aika -projektin tavoitteena on edistää kokonaisvaltaisen systeemisen muutoksen aikaansaamista elinikäisessä / jatkuvassa oppimisessa. Tämän myötä huomiomme kohdistuvat ennen kaikkea selonteossa esitettyyn tulevaisuudenkuvaan, ja siihen dynamiikkaan, jolla tulevaisuudenkuvan saavuttamista edistetään. Lisäksi esitämme yleisestä pohdinnasta johdettavia tarkempia huomioita ja muutosesityksiä.

Jatkuvan oppimisen osalta selontekoluonnosta tullaan täydentämään joulukuussa 2020 julkaistujen parlamentaarisen työryhmän valmistelemien linjausten pohjalta. Tämä lausunto on kuitenkin laadittu nyt käsiteltävänä olevan luonnoksen pohjalta, jossa jatkuvan oppimisen linjauksia ei ole. Parlamentaarinen työ on antanut hyvän pohjan jatkuvan oppimisen kehitystyölle, sillä kunnianhimoinen uudistus edellyttää sitoutumista yli hallituskausien. Yleisesti niin jatkuvan oppimisen kuin muun koulutuksen kehittämisen yhteydessä on tunnistettava, miten kompleksisten haasteiden ratkaiseminen vaatii hallituskauden ja sektorirajat ylittävää yhteistyötä yhteiskunnan eri toimijoiden kesken. Avoin ja jatkuva dialogi päättäjien, virkakunnan, työmarkkinaosapuolten ja koulutuksen järjestäjien välillä takaa sen, että haastavatkin uudistukset on mahdollista saada aikaan. Mitä konkreettisempiin kysymyksiin edetään, sitä tärkeämpää on jatkuva yhteisen tilannekuvan päivittäminen ja tiivis vuoropuhelu uudistusten toteutustavoista. Sitra toivoo, että selontekoluonnosta täydennettäessä huomioidaan elinikäisen oppimisen laaja-alaisuus. Sitra pitää tarpeellisena sitä, että jatkuvan oppimisen linjausten osalta järjestetään erikseen mahdollisuus kommentoida näitä linjauksia. Yleisesti Sitra kiittää sitä, että jo kommentoitavana olevassa

luonnoksessa jatkuvaan oppimiseen liittyviä toimia on käsitelty läpileikkaavasti eri yhteyksissä, esimerkiksi opettajien osaamisen uudistamisen ja maahanmuuttajataustaisten osaamisen kehittämisen yhteydessä.

Koulutuksen kehittämisen tavoitteita laadittaessa on katsottava riittävän pitkälle tulevaisuuteen ja huomioitava tulevaisuuden kehityskulkuja. Kohti 2040-lukua kurottava koulutusselonteko auttaa meitä jäsentämään vastassa olevia isoja muutoksia ja niiden myötä tarvittavia toimenpiteitä koulutuksen ja koko koulutusjärjestelmämme kehittämiseksi. Koulutuspolitiikalla on mahdollista vahvistaa yhteiskuntaa uudistavaa sivistystä, joka luo edellytyksiä kestäväen tulevaisuuden vaatimille systeemisille muutoksille.

Sitra katsoo, että luonnoksessa koulutuksen kytkeytyminen moniin tulevaisuuden kehityskuluihin, kuten ilmastonmuutokseen ja laajempaan kestävyyskriisiin jää vajavaiseksi. Koulutuksen ja tutkimuksen rooli ekologisessa jälleenrakennuksessa on kriittinen. Kestävyysratkaisuilla on kiire ja yhteiskunnan jälleenrakentaminen kestäväälle pohjalle on myös keino edistää kansalaisten hyvinvointia pitkäjänteisesti. Koulutusselonteolla olisi mahdollista vahvistaa yhteistä tahtotilaa ja suunnata niin koulutus- kuin TKI-järjestelmämme voimavaroja rohkeasti kestävyyshaasteiden kohtaamiseen, resilienssin vahvistamiseen ja ekologiseen jälleenrakennukseen. Näissä toimissa Suomi voisi profiloitua rohkeammin myös kansainvälisenä suunnannäyttäjänä. Ylipäätään Sitra katsoo, että TKI-toiminnan tiekarttavalmistelu tulisi kytkeä kiinteämmin osaksi koulutuspoliittista selontekoa.

Selonteon tilannekuva on ansiokas ja luo hyvän pohjan johtopäätösten ja toimenpide-esitysten tekemiselle. Tilannekuvan analyysi edellyttäisi paikoin kuitenkin pidemmälle meneviä johtopäätöksiä ja terävämpiä toimenpiteitä. Selonteon tavoitteiden kannalta tärkeimmät näkökulmat nostetaan esille visiota koskevassa osassa, jotta niistä johtuviin johtopäätöksiä koskeviin täsmennyesityksiin voidaan sujuvasti viitata myöhemmin. Joiltakin osin pyrimme myös syventämään tilannekuvan analyysiä ja sitä kautta tarpeellisia täydentäviä johtopäätöksiä.

Kommentit lukuun 2. Visio/tavoitetila – koulutus ja tutkimus kohti 2040-lukua

Visiossa esitettyihin tavoitteisiin on helppo yhtyä. Tavoitetilassa on kuitenkin joitakin oleellisia puutteita. Vision alussa korostetaan kasvatuksen, koulutuksen, tutkimuksen ja kulttuurin merkitystä yhteiskunnan kehittymiselle ja sen sivistysperustalle. Avattaessa varhaiskasvatuksen, koulutuksen ja osaamisen kehittämisen kehittämistarpeita koulutusjärjestelmä näyttäytyy muusta yhteiskunnasta erillisenä. Tästä seuraa joitakin merkittäviä haasteita.

Keskeisin haasteista on koulutusjärjestelmän ja työelämän ja muun yhteiskunnan suhteen ohut pohtiminen. Tästä seuraa se, että selonteossa asetettavat tavoitteet jäävät liian kapeasti, vain opetus- ja kulttuuriministeriön näkökulmasta, määritellyiksi. Näin menetetään mahdollisuus pohtia ja määrittää kokonaisvaltaisemmin koulutuksen ja osaamisen kehittämisen merkitystä yhteiskuntaa ja työelämää uudistavana voimana. Tämä heijastuu määriteltäviin toimenpiteisiin.

Osaamisen aika -työn tahtotilassa yhteiskunnalliset toimijat tunnistivat keskeiseksi tavoitteeksi tarpeen rakentaa osaamisjärjestelmä, jossa yhdistyvät koulutusjärjestelmässä sekä työssä, vapaa-aikana, harrastuksissa ja muussa elämässä tapahtuva oppiminen ja osaamisen kehittäminen ja kattava hyödyntäminen. Tämä ajattelu pitää sisällään koulutusjärjestelmän ja työelämän välisen tiiviin ja molempia uudistavan vuorovaikutuksen: osaamisen uudistaa työelämää ja työelämä osaamista. Selontekoluonnoksessa koulutusjärjestelmän ja työelämän suhdetta kuvataan pitkälti yhdensuuntaisena suhteena. Luonnoksessa puhutaan esimerkiksi osaamisen siirtymisestä työelämään.

Kokonaisvaltainen tarkastelu edellyttäisi myös työelämän koulutusta uudistavan merkityksen pohtimista. Selonteossa tulisi tunnustaa työssä ja muussa elämässä rakentuvan osaamisen ja oppimisen merkitys. Tällä hetkellä luonnoksessa asiasta on merkittävää pohdintaa lähinnä toisen asteen ammatilliseen koulutukseen ja jatkuvaan oppimiseen liittyen. Todellisuus kuitenkin on, että merkittävä osa uudesta osaamisesta syntyy työelämässä, työpaikoilla, eikä millään toimijalla ole osaamisen tai oppimisen monopolia. Nyt selonteossa jää määrittämättä osaamisen kokonaisvaltaiselle kehittämiselle asetettavat yhteiset tavoitteet. Tiedettä ja tutkittua tietoa koskevassa osiossa tavoitteeksi asetettu tutkimus- ja kehittämismenojen pysyväluonteinen kasvattaminen 4 prosenttiin bruttokansantuotteesta nähdään julkisen ja yksityisen sektorin yhteisenä. Samoin yhteinen tavoite tulisi määritellä myös osaamisen kehittämisen osalta.

Osaamisjärjestelmän (edellä kuvatun määritelmän mukaisesti) kokonaisvaltainen kehittäminen on tärkeää suomalaisten sivistyspohjan, hyvinvoinnin ja osallisuuden sekä yhteiskunnan kilpailukyvyyn ja uudistumiskyvyyn sekä rahoituspohjan kestävyuden kannalta. Teknologinen ja muu yhteiskunnallinen muutos on niin nopeaa, että muutosnopeus haastaa paitsi nykyjärjestelmät, myös tapamme tuottaa osaamista. Koulutusjärjestelmä ei voi yksin ratkaista osaamisen kehittämisen haasteita. Olennaista on, millainen työelämä meillä on, miten työpaikoilla mahdollistetaan kaikkien osaamisen kehittäminen ja miten kaikkien osaamista hyödynnetään ongelmien ratkaisemisessa ja monimutkaisten ilmiöiden ymmärtämisessä. Työelämässä tapahtuvan oppimisen ja osaamisen uudistumisen merkityksen tunnustaminen olennaiseksi osaksi osaamisjärjestelmää avaisi mahdollisuuden tehostaa koko väestön osaamisen ylläpitoa ja uudistamista. Kun työssä - ja vapaa-aikalla - tapahtuva oppiminen otetaan osaksi osaamisjärjestelmää, voidaan osaamistarpeiden uudistamiseen vastata tehokkaammin ja nopeammin.

Tämän vuoksi selonteossa tulee ottaa selkeämmin kantaa siihen, miten koulutusjärjestelmä tukee työssä tapahtuvaa oppimista ja miten rakennamme Suomeen maailman parhaat puitteet verkottuneelle yhdessä oppimiselle, osaamisen uudistamiselle ja innovaatioiden syntymiselle. Johtopäätöksenä tulee olla syvällisempi yhteistyö työelämän ja muiden toimijoiden oppimisprosessien kanssa. Riittävää vaikutusta ei saada vain harjoittelu- tai työssäoppimisjaksoja kehittämällä tai TKI-toimintaan liittyvällä hanketoiminnalla. Tämän uudenlaisen symbioosin pohtiminen selonteosta puuttuu.

Miksi eri toimijoiden vuorovaikutuksen lisääminen on niin tärkeää?

Vastattaessa yhä monimuotoisempiin muutostilanteisiin ja monimutkaisempiin ongelmiin tarvitaan erilaisen osaamisen yhdistämistä ja yhdessä oppimista. Kokonaisvaltaisempi osaamisjärjestelmä on vastaus myös ennakkoinnin haasteisiin, joista suurin on osaamistietojen hidas välittyminen työelämän ja koulutusjärjestelmän välillä. Tällä hetkellä ennakointijärjestelmältä vie varsin pitkään tunnistaa työelämässä syntyvää uutta osaamista ja työelämän osaamistarpeita.

Kun työelämän ja koulutusjärjestelmän vuorovaikutus on tiiviimpää, tunnistaa ennakointijärjestelmä nopeammin uuden työelämässä syntyvän osaaminen. Samalla työelämässä syntyvät osaaminen ja innovaatiot uudistavat koulutusjärjestelmää tehokkaammin ja opettajien osaaminen päivittyy sujuvasti. Asetelma hyödyttää myös opiskelijoita, joiden työelämävalmiudet kehittyvät nopeammin ja työllistyminen helpottuu. Syvempi vuorovaikutus mahdollistaa toisaalta koulutusjärjestelmän ja TKI-toiminnan innovaatioiden nopeamman välittymisen työelämään. Tutkimustoiminnan merkitys uuden tiedon tuottajana on edelleen tärkeää, samoin kuin siihen perustuva opetus.

Uuden osaamisjärjestelmän kehittäminen tuo myös kansalliselle koulutusjärjestelmälle kilpailuedun suhteessa kansainvälisiin toimijoihin, joilla on haastavampaa kytkeytyä tiiviisti paikallisiin osaamiskosysteemeihin ja kehittämisprosesseihin.

Osaamisen tunnistamiseen liittyvät kysymykset jäävät selonteossa liian vähälle huomiolle. Koulutusjärjestelmän kyky tunnistaa ja tunnustaa työelämässä syntyvää uusinta osaamista tulisi olla yksi keskeinen kehittämiskohde kaikille koulutuksen toimijoille. Osaamisperusteisuuden painottaminen tarkoittaa sitä, että kaikki osaaminen on kyettävä tekemään näkyväksi ja hyödynnettäväksi. Osaamisjärjestelmässä tulee olla selkeät toimijat, jotka kykenevät todentamaan osaamisen ja luomaan uusia tunnistamismenetelmiä syntyvälle osaamiselle, myös sille, jota ei ole vielä määritelty tutkintojen viitekehityksessä. Koulutuksen järjestäjillä olisi luonnollinen rooli tässä työssä. Niillä on vaadittavaa osaamista ja kykyä kehittää uudenlaisia tunnistamisen prosesseja ja määrittelyssä tarvittavia viitekehyksiä tai määritelmiä. Vaikka työelämän ja yhteiskunnan osaamistalous perustuu tulevaisuudessa entistä enemmän osaamisille ja vähemmän tutkinnoille, tarvitaan edelleen kehittyvän osaamisen määrittelyä ja näkyväksi tekemistä, jotta esimerkiksi työnantajien välinen osaamisen vaihdanta voi toimia tai työpaikan vaihtajat kykenevät todentamaan uuden osaamisensa.

Maailmassa, jossa osaamisen tuottajia on entistä enemmän, eikä kenelläkään ole siihen monopolia, koulutusjärjestelmän valmiutta osaamisen tunnistamiseen kannattaisi kehittää, sillä se vahvistaisi koulutusjärjestelmän toimijoiden roolia myös tulevaisuudessa. Tässä yhteydessä on hyvä korostaa, että edellä kuvattu työelämän ja koulutusjärjestelmän vuorovaikutuksen korostaminen ei korvaa oppilaitosten ja korkeakoulujen sivistyksellistä tehtävää, kasvatuksellista roolia ja vastuuta perusvalmiuksien sekä perusosaamisen ja oppimaan oppimisen taitojen tuottajana. Muutos pikemminkin korostaa tämän roolin merkitystä muutoksissa, kun täytyy huolehtia esimerkiksi siitä, miten koko väestön perusvalmiudet pysyvät jatkuvasti hyvällä tasolla.

Tilannekuvassa tuodaan hyvin esille väestökehityksen vaikutus koulutusjärjestelmän kehittämiseen. Tilanteesta tulisi tehdä kuitenkin joiltakin osin radikaalimpia johtopäätöksiä. Toisen asteen osalta esille tuodaan tarve kokonaisvaltaisen ja pitkäjänteisen uudistamisohjelman tarve, jotta voidaan turvata toisen asteen koulutuksen toimintaedellytykset ja koko maan kattavan saavutettavuuden varmistaminen. Väestökehityksen vaikutukset tulisi ottaa huomioon vieläkin kokonaisvaltaisemmin. Perusopetuksen kohdalla esimerkiksi ei pohdintaa viedä riittävän pitkälle. Miten meidän tulisi varautua tilanteisiin, kun jollakin alueella lasten määrät ovat todella pieniä ja välimatkat suuria? Kokonaisvaltaisesti tarkasteltuna tulisi varautua siihen, että eri koulutusasteiden välinen yhteistyö on mahdollistettava aivan uudella tavalla. Kaiken asteisen koulutuksen saavutettavuus on perustuslainkin mukaan turvattava kaikille. Tarvitaan rakenteiden ja lainsäädännön radikaaliakin pohdintaa, jotta voidaan turvata koulutusjärjestelmän läsnäolo kaikilla alueilla, vaikka alueella olisi vain yksi koulutustoimija.

Uudenlaista ajattelua osaamisen läsnäolon turvaamiseksi tarvitaan kaikilla alueilla. On myös selvää, että yli koulutusaste- ja oppilaitosrajojen menevää yhteistyötä tarvitaan vastattaessa alueellisiin osaamistarpeisiin tilanteissa, joissa työelämän tarpeet ovat entistä spesifisempiä ja koulutettavien määrät rajallisia.

Sitra katsoo, että visiota tulisi täydentää myös ekologiseen kestävyyskriisiin liittyvillä huomioilla. Ekologinen kestävyyskriisi haastaa hyvinvointimme edellytykset, elleimme suuntaa voimavarojamme ennakoivasti ekologiseen jälleenrakennukseen ja resilienssin vahvistamiseen. Ekologinen kestävyyskriisi vaikuttaa myös muihin toimintaympäristömme kehityskulkuihin ja voi omalta osaltaan kiihdyttää niin eriarvoistumiskehitystä kuin demokratian rapautumista. Näkökulman nostaminen esille koulutuksen ja tutkimuksen visiossa tukisi kasvatuksen, koulutuksen ja tutkimuksen potentiaalinen laajamittainen hyödyntämistä kestävyyskriisin ratkaisemisessa ja ekologisessa jälleenrakennuksessa. Edellytykset vastata ekologiseen kestävyyskriisiin tulee huomioida koulutusjärjestelmän kehittämisessä läpileikkaavasti kaikilla koulutusasteilla ja vapaassa sivistystyössä.

Luonnoksessa korostuu kansainvälisyys ja globaali vastuu. Sitra pitää tätä erittäin tarkoituksenmukaisena, mutta toivoisi rinnalle tuotavan myös ymmärryksen paikallisuuden merkityksestä, joka ilmenee esimerkiksi maakuntien, seutukuntien ja alueiden käynnissä olevina kokeiluina ja yhteistyönä yritysten ja koulutuspalveluiden tuottajien kanssa.

Lopuksi Sitra kiinnittää huomiota koulutuksen rahoitusta ja resurssiohjausta koskeviin esityksiin. Selontekoluonnoksessa kuvataan, miten koulutus on kompleksinen ilmiö, jota yhtä lailla kompleksiset globaalin toimintaympäristön muut ilmiöt muokkaavat. Samalla koulutus on keino vaikuttaa toimintaympäristön muutokseen. Tämän vuorovaikutus vaikuttaa koulutusjärjestelmän toimijoihin ja sen käyttäjiin: oppilaitosten, yksilöiden ja työyhteisöjen käyttäytymisen ja keskinäisen vuorovaikutuksen tapojen täytyy uudistua, jotta hyvinvoinnista ja kilpailukyvyistä voidaan pitää kiinni. Luonnoksen mukaan "selonteossa linjataan tarvittavat voimavarojen, rakenteiden ja

ohjauksen muutokset, joilla vastataan ja vaikutetaan kansallisen ja kansainvälisen toimintaympäristön muutostekijöihin ja luodaan merkityksellisen elämän edellytykset kaikille”. Luonnoksessa jää kuitenkin avoimeksi se, miten muutos koskettaa koulutuksen ja tutkimuksen ohjausta. Selonteossa tulisi pohtia, miten vallitsevia ohjauksen toimijuuksia ja rooleja, keinoja ja malleja täytyy muuttaa, jotta ohjauksella pystytään tehokkaasti vaikuttamaan koulutuksen ja tutkimuksen kompleksiseen kokonaisuuteen.

Rahoitus on merkittävä koulutuksen ja tutkimuksen ohjauksen keino. On siis tärkeää tunnistaa, miten kompleksinen toimintaympäristö ja sen aiheuttamat uudistuspaineeet koulutuksen ja tutkimuksen toimijoihin vaikuttavat rahoituksen periaatteisiin. Sitra arvioi, että luonnoksessa esiintyy jossain määrin ristiriitaisuuksia tulevaisuuden tavoitteiden ja nykyisen rahoitusohjauksen välillä. Selonteossa tulisi pohtia esimerkiksi sitä, ovatko nykyiset rahoituksen perusteet kaikilta osin perusteltuja tulevaisuudessa. Keskeinen kysymys tarkasteltavaksi on, tukeeko nykyinen rahoitusohjaus uudistumista vai ylläpitääkö se vallitsevaa toimintaa kannustamalla tuottamaan indikaattorien määriä.

Rahoituksen riittävyttä ja jakautumista eri toimijoille pohdittaessa tulisi käsitellä sitä, nähdäänkö tulevaisuuden kompleksisuuden muokkaavan jollain tavoin koulutukseen tehtyjen investointien tuottojen syntymistä ja jakautumista. Lisäksi olisi pohdittava voiko koulutukseen liittyä jotain uudenlaisia riskejä, joiden jakamisesta yhteiskunnassa tulisi olla ymmärrys. Ylipäätään luonnoksessa kuvailun toimintaympäristön muutosten vaikutus yhteiskunnan ja työyhteisöjen kykyyn hyödyntää koulutusjärjestelmän ja tutkimuksen tuottamaa osaamista ja sen ulkoisvaikutuksia tulisi kuvata selonteossa.

Resursseja koskevissa kirjauksissa on myös jonkin verran tulkinnanvaraisuutta: esimerkiksi jatkuvan oppimisen osalta luonnoksessa todetaan, että ”resurssit jatkuvan oppimisen kohdalla on syytä kohdentaa tarkoituksenmukaisesti” (s. 15). Selonteossa tulisi pyrkiä kuvaamaan selkeämmin koulutussektorin rahoituksen kehittyminen ja kohdentuminen, eikä siirtää näitä isoja linjauksia toimeenpanosuunnitelmaan.

Yhteenveto Sitran keskeisimmistä huomioista koko koulutuspoliittisen selonteon luonnokseen:

- Koulutuspoliittisen selonteon tulee tarkastella koulutusjärjestelmän kehittämistä kokonaisuutena sekä rahoituksen että pitkäjänteisten tavoitteiden näkökulmasta. Lisäksi on huomioitava miten rahoituksen ja ohjauksen käytännöt tukevat uudistautumista.

- Koulutuksen ja työelämän vuorovaikutuksen pohdinta jää ohueksi, mistä johtuu, että toimenpiteet työssä tapahtuvan oppimisen tukemiselle jäävät suurelta osin puutteelliseksi.

- Osaamisen kehittämiselle tarvitaan koulutusjärjestelmää ja työelämässä tapahtuvaa oppimista tukevat yhteiset tavoitteet (vrt. TKI-toiminta).
- Työelämässä ja muualla syntyvän osaamisen tunnistamista ja tunnustamista täytyy kehittää niin, että kaikki uusin, vielä tutkintoihin kuulumatonkin osaaminen pystytään hyödyntämään.
- Tarvitaan kokonaisvaltaista valmistautumista väestökehityksen vaikutusten hoitamiseen ja saavutettavuuden turvaamiseksi kaikilla koulutusasteilla ja alueilla.
- Selontekoluonnosta täydennettäessä tulee huomioida elinikäisen oppimisen laaja-alaisuus. Sitra pitää tarpeellisena sitä, että jatkuvan oppimisen linjausten osalta järjestetään erikseen mahdollisuus kommentoida näitä linjauksia.
- Edellytykset vastata ekologiseen kestävyyskriisiin tulee huomioida koulutusjärjestelmän kehittämisessä läpileikkaavasti kaikilla koulutusasteilla ja vapaassa sivistystyössä.

Kommentit lukuun 3.1 Varhaiskasvatus sekä esi- ja perusopetus

Saavutettavuuden turvaamiseen ei esitetä konkreettisia toimenpiteitä. Kohdassa 2 esitettyyn kokonaispohdintaan viitaten olisi tärkeää, että valmistautuminen tulevan väestökehityksen tuomiin haasteisiin aloitettaisiin konkreettisesti mahdollisimman pian ja kirjattaisiin viimeistään toimeenpanosuunnitelmaan.

Sitra ehdottaa viimeiseen vuoteen 2040 mennessä toteutuvaan tavoitetilään (s. 22) seuraavaa muotoilua: ”Jokaiselle oppijalle taataan valmiudet uuden oppimiseen, aktiiviseen kansalaisuuteen, jatko-opintoihin, muuttuvaan työelämään ja kestävästä kehitystä edistävään toimijuuteen.”

Kommentit lukuun 3.2 Toinen aste

Kohdassa tuodaan hyvin esille nuorten tosiasialliset etenemismahdollisuudet toisen asteen koulutuksen jälkeen. Tämä on tärkeä näkökulma. Myös toisen asteen koulutuksen saavutettavuudessa on tosiasiallisia maantieteellisiä esteitä. Tämän vuoksi toimenpiteissä esitetty kokonaisvaltainen ja pitkäjänteinen uudistamisohjelma on tärkeä. Uudistusohjelman laatimisessa tulisi ottaa kohdassa 2 esitetyt huomiot koko uudenlaisen osaamisjärjestelmän rakentamisesta.

Ajatus digitaalisen palveluekosysteemin rakentamisessa on tärkeää. Samalla on kuitenkin tunnistettava digitaalisten palvelujen rajoitteet. Digitaaliset palvelut eivät ratkaise kaikkia maantieteellisen saavutettavuuden haasteita. Niiden ratkaisemisessa on tarpeen valmistella myös radikaaleja rakenteet ylittäviä yhteistyöratkaisuja, joihin kohdassa 2 on viitattu. Saavutettavuuden turvaamisen lisäksi tällainen joustavuus auttaa vastaamaan opiskelijoiden, jatko-opintojen ja

työelämän muuttuviin osaamistarpeisiin. Joustavuudella voidaan lisätä myös koulutuksen valmiutta vastata toimintaympäristön muutoksiin ja viheliäisiin ongelmiin.

Sitra pitää erittäin hyvänä sitä, että luonnoksessa on tunnistettu työn tekemisen muutokset, kuten alustatyö ja itsensä työllistäminen, ja niiden vaikutus osaamisen kehittämiseen.

Kommentit lukuun 3.3 Korkeakoulut

Kohdassa on hyvin tunnistettu osajien riittävyteen liittyvät haasteet. Koulutusperäinen maahanmuutto on yksi keskeinen ratkaisu osaajakysymykseen. Valmistuvien kiinnittyminen suomalaiseen työelämään vaatii monipuolisia toimenpiteitä koko opintojen ajan. Rahoituksen ohjausvaikutus on tässä olennainen. Tavoitteen tulisi näkyä selkeästi myös rahoitusmalleissa.

Tiedon siirtymisen ja työelämän kanssa tehtävän vuorovaikutuksen osalta viittaamme kohdassa 2 esitettyyn.

Kommentit lukuun 3.4 Tiede ja tutkittu tieto

Luonnoksessa korostetaan tiedekasvatuksen ja tiedeviestinnän merkitystä sivistystason nostamiselle ja osaamisperustaiselle kasvulle (s. 37). Sitra katsoo tämän olevan tärkeä painotus, joka tukee omalta osaltaan myös ekologista jälleenrakennusta ja kansalaisten valmiuksia osallistua muutostentekemiseen.

TKI-tiekartan laatiminen (s. 37) tutkitun tiedon vahvistamiseksi on tervetullut aloite. Sitra ehdottaa tiekartan päivitystyön ja toimeenpanon kytkemistä kestäväen kehityksen edistämiseen, jolloin TKI-toiminnan mahdollisuudet tukea Agenda 2030 -tavoitteiden toteutumista ja ekologista jälleenrakennusta vahvistuvat.

Kommentit lukuun 3.5 Vapaa sivistystyö

Sitra kiittää vapaan sivistystyön valtakunnallisen merkityksen tunnistamisesta osaamisen kehittämisessä ja perustaitojen ylläpidossa ja uudistamisessa koko väestön kannalta. Erityisesti toimenpide vapaassa sivistystyössä hankitun osaamisen tunnistamisen ja tunnustamisen edistämisestä on tervetullut. Myös rahoituksen ennakoitavuuteen tähtääminen on tärkeää.

Kommentit lukuun 3.6 Jatkuva oppiminen – työuran aikainen oppiminen

Luvussa 1 olemme kuvanneet yleisen näkemyksemme jatkuvan oppimisen merkityksestä ja pitkäjänteisen kehittämisen tarpeesta.

Tähän mennessä hallituskaudella on tehty panostuksia jatkuvan oppimisen resursseihin. Lisäksi Suomen kestäväen kasvun ohjelmassa on valmistelussa ehdotettu kohdennettavan elvytysvaroja jatkuvan oppimisen edistämiseen. Sitra pitää kuitenkin tärkeänä, että selonteossa määriteltäisiin suuntaviivat jatkuvan oppimisen rahoitukseen hallituskausien yli.

Kommentit lukuun 3.7 Opetus-, ohjaus- ja muu henkilöstö

Sitra kiittää sitä, että luonnoksessa on tunnistettu laajasti jatkuvan oppimisen merkitys opetus- ja ohjaushenkilöstön osaamisen uudistumisen kannalta.

Eryyisenä osaamisen kehittämisen painopisteenä Sitra näkee opetushenkilöstön ja sivistystoimen johdon valmiudet tukea ekologisen jälleenrakennuksen edellyttämää uudistavaa oppimista kaikkialla Suomessa. Laadukas opettajankoulutus ja uranaikainen täydennyskoulutus voivat tukea merkittäväällä tavalla reilua siirtymää kohti kestäväää yhteiskuntaa. Tämä näkökulma tulisi lisätä kasvatus- ja koulutusalan osaamisen kehittämisen toimenpiteisiin, esimerkiksi seuraavasti:

”Opetushenkilöstön ohjausosaamiseen, erityisopetukseen, kieli- ja kulttuuritietoiseen opetukseen ja digipedagogiikkaan sekä osaavan johtamisen vahvistamiseen suunnataan lisävoimavaroja. Lisäksi panostetaan opetushenkilöstön valmiuksiin tukea ekologisen jälleenrakennuksen edellyttämää uudistavaa oppimista.” (s. 45)

Kommentit lukuun 3.8 Taide- ja kulttuurikasvatus ja -opetus ja taiteen perusopetus

-

Kommentit lukuun 3.9 Opintotuki

Sitra pitää tärkeänä sitä, että etuusjärjestelmää tarkastellaan jatkuvan oppimisen osalta. Jatkuvan oppimisen rahoitus on kuitenkin kompleksinen kokonaisuus. Sitra pitää tarpeellisena sitä, että selonteossa otetaan kantaa jatkuvan oppimisen rahoituksen vastuunjakoon. Tästä näkökulmasta viittaamme kohdassa 2 esittämäämme analyysiin.

Kommentit lukuun 3.10 Ruotsinkielisen koulutuksen tilanne, tavoitteet ja toimenpiteet

-

Kommentit lukuun 3.11 Maahanmuuttajataustaisten oppiminen ja oppimispolut

-

Kommentit lukuun 4. Koulutus- ja tutkimusjärjestelmän tilannekuva ja keskeiset muutostekijät. Pyydämme tarvittaessa kirjaamaan vain tiiviin yleisen lausunnon luvusta ja yksityiskohtaisesti vain tärkeimmät kommentoitavat tai mahdollisesti puuttuvat asiat

Alaotsikko Muuttuva työelämä, uudistuva koulutus

Sitra kiittää kappaleessa esiin tuotuja näkökulmia. Työn murros on ymmärrettävä keskeisesti koulutusjärjestelmää muokkaavana tekijänä – samalla muistaen vastavuoroisesti koulutuksen ja osaamisen rooli työn muokkaajana. Ennakointityön merkitys ja tarve kehittää osaamista läpi työuran tulevat selkeästi esiin luonnoksessa.

Alaotsikko Kansainvälisyys ja globaali vastuu:

Sitra kiittää sitä, että jatkuva oppiminen on tunnustettu yhtenä mahdollisuutena koulutusviennin edistämiseksi. Lisäksi Sitra katsoo, että Suomella olisi loistava paikka edelleen hyödyntää korkeaa osaamistaan ja kansainvälistä arvostusta niin koulutuksessa kuin hiilineutraalin kiertotalouden osaamisessa. Maailmalla on valtava kysyntä kiertotalouskoulutukselle, jota Suomessa on kehitetty jo usean vuoden ajan. Kappaleessa kuvataan myös vastuuta edistää muiden maiden mahdollisuutta kestäväan kehitykseen. Sitra kiittää huomiota, sillä ihmiskunnan suuret haasteet ovat globaaleja. Niiden ratkaisemiseksi tarvitaan vahvaa kansainvälistä yhteistyötä. Teollisuus ja kauppa tuottavat meille joka päivä hyvinvointimme mahdollistavia tuotteita. Nämä teolliset ja kaupalliset arverkostot toimivat globaalisti. Raaka-aineita, materiaaleja ja tuotteita liikutetaan kaiken aikaa ympäri maapalloa. Tuotteiden toimitusketjut ovat globaaleja. Luonnonvarojen käyttö, niiden prosessointi ja tuotteiden valmistus aiheuttavat ympäristövaikutuksia, toimitusketjuista riippuen, eri maissa ja maanosissa. Tämän vuoksi mikään maa ei pysty yksin ratkaisemaan ihmiskunnan suuria haasteita vaan muutoksen pitää tapahtua kaikissa osissa arververkkoa. Tämä edellyttää myös osaamisen kehittymistä – ei pelkästään Suomessa vaan myös maailmalla.

Alaotsikko Ympäristön tila ja Ilmastonmuutos – uhkia ja mahdollisuuksia koulutukselle ja tutkimukselle

Sitra ehdottaa, että alaotsikko muutetaan muotoon ”Hiilineutraali kiertotalous”, jolloin se kattaa globaaleja haasteita kattavammin, keskittyen näiden ratkaisuihin.

Sitra ehdottaa, että kappaleen alussa määritellään hiilineutraali kiertotalous, esimerkiksi seuraavasti:

”Hiilineutraalissa kiertotaloudessa tuotanto ja kulutus perustuvat omistamisen sijaan palveluihin: jakamiseen, vuokraamiseen ja kierrättämiseen. Tuotteet suunnitellaan pitkäikäisiksi ja uudelleenkäytettäviksi. Raaka-aineet ja materiaalit säilyvät käytössä mahdollisimman pitkään, jolloin jätettä syntyy vain vähän. Hiilineutraali tuote, yritys, kunta tai valtio tuottaa vain sen verran hiilidioksidipäästöjä kuin se pystyy sitomaan. Hiilineutraalin tuotteen hiilijalanjälki koko elinkaaren ajalta on nolla.”

Sitra ehdottaa, että hiilineutraalin kiertotalouden yhteyttä osaamiseen ja koulutukseen vielä täsmennettäisiin luonnoksesta, esimerkiksi seuraavasti:

”Olemme kaikki osa muutosta kohti hiilineutraalia kiertotaloutta. Jokaisella teolla on merkitys ja jokainen voi vaikuttaa. Tulevaisuudessakin tarvitsemme paljon eri alojen ammattilaisia ja näillä kaikilla ammattilaisilla on taidot olla toteuttamassa hiilineutraalia kiertotaloutta. Jotta me kaikki

osaisimme tehdä päätöksiä, jotka edistävät hiilineutraalin kiertotalousyhteiskunnan syntymistä, meillä tulee olla tietoa – niin negatiivisista ympäristövaikutuksista kuin hyvistä valinnoistakin – ja osaamista ratkaisuista, jotka voimme ottaa käyttöön niin työssä kuin arjessakin. Tarvitsemme myös lisää kiertotalousratkaisuja tarjolle, että meillä olisi valinnanvaraa. Tämä tavoite tulee huomioida koulutuspolitiikassa kautta linjan.”

Sitra tarkentaa, että luonnoksessa mainitut toimialojen vähähiilitiekartat on jo laadittu vuonna 2020.

Lisäksi tilannekuvassa on tarpeen tarkentaa, että siirtyminen hiilineutraaliin kiertotalouteen vaatii koko yhteiskunnan läpileikkaavaa systeemistä muutosta. Digitaaliset tutkimusinfrastruktuurit sekä ICT-alan hiilijalan- ja kädenjälki ovat esimerkkejä kehityksestä, mutta laajempaa muutostarvetta on syytä korostaa.

Lisäksi Sitra ehdottaa, että luonnoksessa käytettyä termistöä tarkennetaan seuraavasti:

Talouden sekä taloudellisen hyvinvoinnin ja kasvun sijaan tulisi puhua kestävästä taloudesta sekä taloudesta yhteiskunnallisen uudistumisen muutosvoimana ekologisessa jälleenrakennuksessa. Yksin kasvuun keskittyvät toimet voivat olla kestävyyskriisin näkökulmasta haastavia.

Kestävä kehitys on huomioitu luonnoksessa laajasti, mutta tätä voisi edelleen tarkentaa mainitsemalla luonnonvarojen ylikulutuksen, ilmastonmuutoksen, luontokadon ja kasvavan väestömäärän ihmiskunnan suurina haasteina sekä määrittelemällä ihmisen käyttäytymisen muutostarvetta esimerkiksi kuluttamisen, liikkumisen, materiaalien hukkaamisen, energian käyttämisen ja erilaisten konfliktien osalta. Olisi hyvä tunnistaa myös nopeasti muuttuvan maailman keskeisiä elementtejä, kuten teknologisen muutoksen, tiedon määrän ja hallitsemattomuuden kasvamisen, talouden muutoksen sekä päätöksenteon haasteet.

Tikkanen Annakaisa
Sitra